

УДК 378:74

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА Г.ЗЕМПЕРА З ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОСНОВА ДИЗАЙН-ОСВІТИ

Силко Р.М.

У статті проаналізовано методичну систему з підготовки фахівців прикладного мистецтва відомого німецького архітектора, теоретика мистецтва і педагога XIX століття Готфріда Земпера в аспекті розвитку вітчизняної дизайн-освіти.

Ключові слова: дизайн-освіта, практична естетика, прикладне мистецтво, музейно-педагогічний комплекс.

В статье сделан анализ методической системы по подготовке специалистов прикладного искусства известного немецкого архитектора, теоретика искусства и педагога XIX века Готфрида Земпера в аспекте развития отечественного дизайн-образования.

Ключевые слова: дизайн-образование, практическая эстетика, прикладное искусство, музейно-педагогический комплекс.

The author analyzes methodical system of prominent German architect, theorist of art and educator of the XIX century Gottfried Semper in the aspect of development of national design education and training specialists of applied art.

Key words: design education, practical aesthetics, applied art, museum complex.

В період глобалізації, тенденції до створення загальноєвропейського освітнього простору, проблема збереження традицій власної національної культури та інтеграція вікових культурних традицій одного народу у культуру іншого постає особливо гостро. Збереження власного духового потенціалу, історичного коріння і одночасне залучення до досягнень інших національних культур є важливим питанням світового розвитку.

Сьогодні, в умовах модернізації вищої професійної освіти, залучення зарубіжного досвіду у цю сферу бачиться доцільним і своєчасним, оскільки може стати спонукальною причиною в усвідомленні специфіки власних шляхів розвитку. В цьому аспекті дослідження методичної системи Г.Земпера є надзвичайно корисним для подальшого розвитку української дизайн-освіти у рідній окреслених реалій. Адже саме він вважається одним із перших теоретиків дизайну та реформаторів мистецької освіти Західної Європи другої половини XIX століття.

Дослідження методичної системи Г.Земпера є дуже актуальним в умовах реформування вітчизняної дизайн-освіти та пошуку українського національного стилю в дизайні. Необхідно зазначити, що системного аналізу творчості вченого саме в такому аспекті не існує ані в Україні, ані за кордоном.

Методичну систему Г.Земпера з підготовки фахівців прикладного мистецтва ми впорядкували

на основі його провідних ідей, висловлених у теоретичних працях різних періодів, та практичної діяльності у сфері мистецької освіти. Лише умовно, з метою аналізу, ми виділяємо такі компоненти цієї методики, а саме: мета, зміст, принципи, методи і засоби навчання, організаційна форма навчання, освітнє середовище. Вони складають єдиний механізм, взаємозумовлюючи і доповнюючи один одного.

Основною **метою** і необхідністю навчання прикладному мистецтву Г.Земпер вбачав подолання відчуженості художника від продукції масового машинного виробництва; підготовку фахівців, здатних працювати у тогочасній промисловості. Досягнення такої важливої мети вимагало розробки цілком нових і оригінальних дидактичних компонентів, адже існуюча традиційна система художньої освіти, заснована на академізмі, була не в змозі адекватно реагувати на суспільно-економічні реалії, що швидко змінювались.

Основною методичної системи Г.Земпера є **змістовий компонент**, який ґрунтується на його вченні про порівняльну теорію стилів формотворення, "практичної естетиці". Основна теоретична праця вченого "Стиль у технічних і тектонічних мистецтвах, або Практична естетика" містить систему наукових знань про прикладне мистецтво і пов'язаних із ними способів діяльності, тобто є, по суті, навчальним посібником із прикладного мистецтва і дизайну. Подібні міркування знаходимо у

німецького дослідника Ю.Пауля, який приходиться до висновку, що Практична естетика Г.Земпера “є практичним посібником з дизайну й, водночас, об’ємною оригінальною та аргументованою теорією мистецтва [1, с. 2]. Крім того, перше видання книги мало підзаголовок “Посібник для техніків, художників й любителів мистецтва...” [2, с. 308].

Метою своєї головної теоретичної праці Г.Земпер вважав створення практичної теорії формотворення для кожної галузі промислового виробництва, які мають певне відношення до мистецтва, написаної з повним знанням специфіки предмету високоосвіченою у художньому відношенні людиною [2, с. 248]. Розвиваючи ідею обумовленості усіх форм у мистецтві від об’єктивних факторів, що діють на них у матеріальній, соціальній та суспільній сферах, він переймався тим, щоб його висновки давали не тільки нове знання, але й розуміння питання.

Нові, реформаторські мета і зміст вимагали відповідної *стратегії навчання*. Г.Земпер виступав за реформування мистецької освіти, зміну її парадигми в аспекті надання їй практичного, прикладного спрямування і був напрощуд прогресивним у своїй теоретичній і педагогічній практиці. Дослідник, аналізуючи “жалюгідний стан”, у якому знаходилася тогочасна художня промисловість, побачив причини занепаду у “розрізненості між художниками і техніками, у загальному падінні смаку у зв’язку з появою виробів-сурогатів, що імітували колишню ручну роботу, і, нарешті, у повному розриві між високими і практичними видами мистецтв” [2, с. 22].

Основними *принципами* навчання Г.Земпер проголосив практичний (емпіричний) характер навчання, у якому б не було штучного розділення мистецтва на “чисте” і “прикладне”; єдину систему підготовки архітектора і прикладника-декоратора на основі загальних законів виникнення і розвитку форм у прикладному мистецтві й архітектурі; спрямованість навчання, передусім, на розвиток творчих здібностей учнів та виховання їх смаку.

Автор звертається до минулого, коли навчання практиці розпочиналося із самої практики, не звертаючись до теорії. “Передусім розвивалася й заохочувалася схильність учня до творчості, аніж його здібності до інших точних знань. Він сам осягав речі, які він повинен був знати, щоб просунутися у своїй роботі; у ньому розвивалася допитливість, яка штовхала його до наукових занять, яким, однак, як правило, не вистачало систематичності, що компенсувалося прагненням до досліджень та активної самостійної творчості”, – пише він, наголошуючи на перевагах емпіричного характеру навчання [2, с. 179]. Таким шляхом накопичені знання з їх науковим обґрунтуванням, за Г.Земпером, ставали тим особисто здобутим капіталом, який відразу ж приносив проценти й прибуток, а не систематичними, проте ззовні вкладеними у голову недосвідченого учня знаннями, розрахованими на сумнівні дивіденди у майбутньому.

Навчання мало, за Г.Земпером, передусім, сприяти розвитку творчих здібностей та вихованню смаку учнів, що не можливо без систематичного сприймання та аналізу творів прикладного

мистецтва. На його переконання, раніше, коли дотримувались точки зору необхідності художнього виховання, народна освіта за своєю сутністю будувалася на основах ідеалізму; в сучасних умовах вона керується прямо протилежними принципами реалізму, коли провідну роль відіграють точні науки. Автор відзначав, що викладання зараз не ставить собі задачу послідовно готувати людину стати такою у повному сенсі слова, а прагне до підготовки спеціаліста, і що ця система проводиться з початкових щаблів шкільної освіти. Така система призводить до “принципового знищення саме того органу, який призначений як для художнього сприймання, так і для художньої творчості” [2, с. 178]. Тут автор має на увазі почуття і суто людське безкорисливе прагнення до творчості як самоцілі, а також здатність до безпосередньо-споглядального мислення, яке, на переконання автора, є, безумовно, необхідним будь-якому художнику і людині, сприйнятливої до мистецтва.

Найефективнішими **способами** реалізації зазначених принципів є, за Г.Земпером, практичні методи навчання в умовах майстерні, теоретична підготовка у формі спеціалізованих лекційних курсів та “виховання на прикладах” [2, с. 83].

Заняття у майстернях учений вважав ядром підготовки фахівців прикладного мистецтва. Там учні безпосередньо вивчають властивості матеріалів, інструменти і способи їх обробки. Вони емпіричним шляхом засвоюють особливості формотворення у різних видах прикладного мистецтва, вчать відчувати матеріал і форму. Теоретична підготовка та академічні дисципліни мали допоміжний характер, “слугували майстерні”.

Способом цілеспрямованого виховання смаку учнів Г.Земпер обрав “виховання на прикладах”, що передбачає включення музейних колекцій і зібрань творів прикладного мистецтва до навчально-виховного процесу як обов’язкового і необхідного компоненту. Вчений був переконаний, що тільки цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання і вивчення творів прикладного мистецтва різних часів і народів (поряд із теоретичною підготовкою і роботою в майстернях) сприятиме вихованню смаку учнів, наочному засвоєнню особливостей художнього формотворення, його історичного розвитку.

Необхідними **засобами** навчання повинні бути: аудиторії для читання лекцій, класи загально-художніх дисциплін з наборами відповідних наочних посібників, спеціалізовані майстерні для роботи з матеріалом, бібліотеки, зібрання та колекції творів прикладного мистецтва, спеціально організованих для навчальної мети.

Мета, зміст й інші дидактичні компоненти методичної системи Г.Земпера з підготовки фахівців прикладного мистецтва зумовили розробку цілком оригінальної *форми організації навчання*. Вчений пропонує створити цілу систему “виховання смаку”, яка б складалася з чотирьох елементів (колекції та зібрання; лекції і доповіді; майстерні; конкурси та премії), що функціонують як єдиний організм, доповнюючи один одного.

Одним з основних завдань підготовки художників для умов промислового виробництва було,

за Г.Земпером, виховання смаку як важливої умови формування особистості. Він цілком усвідомлював, що цей процес є досить тривалим. Тому з метою його інтенсифікації, автор, поряд з вивченням основ формотворення, роботою в майстернях та у художніх класах, вводить до навчально-виховного процесу в якості невід'ємної його частини музейні колекції та зібрання, які б спрямовували процес від живого сприймання до абстрактного мислення, де найвищим проявом є творча діяльність.

Розмірковуючи над тим, як у подальшому використовувати "Кристал-палас" (виставковий комплекс у Гайд-парку, збудований за проектом Дж.Пакстона у 1851 році спеціально для Першої Всесвітньої промислової виставки), Г.Земпер приходять до висновку, що він повністю підійшов би для реалізації його системи "виховання смаку" [2, с. 90]. У такому разі всі навчальні засоби створювали б єдине *освітнє середовище* у спеціально пристосованому для цього приміщенні.

Отже, Г.Земпер створив досить конкретну модель-план освітньо-культурного закладу новітнього типу, поява якого була зумовлена об'єктивними процесами у сфері мистецтва, освіти і промисловості. В цій моделі знайшли свій вияв усі дидактичні компоненти методичної системи автора.

Основні мистецько-педагогічні погляди Г.Земпера були втілені ним у підготовці плану організації навчання у галузі прикладних мистецтв, розробленого на прохання принца англійського Альберта з метою підвищення якості машинної продукції. В межах цієї програми дослідник втілює

у життя свою модель музейно-педагогічного комплексу, створивши проект і приймаючи участь у комплектуванні Південно-Кенсінгтонського музею (1852 р.). Згодом за його зразком були засновані подібні заклади у багатьох країнах Європи. Погляди і досвід Г.Земпера активно використовувались і на Україні, яка в той час не стояла осторонь загальноєвропейських мистецько-культурних процесів. Яскравим доказом цього було заснування Львівської художньо-промислової школи (1876) при Львівському промисловому музеї (1873) [3].

Особливістю методичної системи Г.Земпера є те, що при всій своїй орієнтації на минуле, на пошук традицій, вона, все ж таки, спрямована у майбутнє. Більшість прогресивних ідей Г.Земпера знайшли свій вияв набагато пізніше, коли самі соціально-економічні умови довели їх актуальність. Це пояснюється тим, що ранні німецькі функціоналісти (П.Беренс, А.Ван де Вельде, Г.Мутезіус та ін.), у творах яких, за В.Даниленком, містяться корені Баугауза, так чи інакше спиралися на ідеї, розроблені Г.Земпером – першим реформатором художньо-промислової освіти, творцем технічної естетики та знаменитої аксіоми дизайну про обумовленість форми функцією, матеріалом виготовлення та технологією обробки [2, с. 223–224].

На основі педагогічних поглядів Г.Земпера є можливим вироблення механізмів розвитку національного стилю шляхом уважного ставлення до використання в дизайні власної культурної традиції і, водночас, оперативної асиміляції загальносвітових тенденцій.

Література

1. Paul J. Gottfried Semper als Theoretiker / J. Paul / Dresdner Hefte. – 2003. – № 75. – S. 27–35.
2. Земпер Готфрид. Практическая эстетика / Готфрид Земпер : [пер. с нем. В. Г. Калиша]. – Москва : Искусство, 1970. – 319 с.
3. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції : дис. ... доктора мистецтвознавства : спец. 17.00.06 / Шмагало Р. Т. – Львів : Українські технології, 2005. – 528 с.